

Պարբերական կոտորած էն հրաշքով վերապրող երկրաստորդ մը, Պ. Վահէ Հայկ՝ հետեւեալը կը հաղորդէ Թէոփիկին, 1920ի «Տարեցոյց»ին խմբագրութեան պահուն, Շահապի եղբորական վախճանին մասին. (1916-1920, էջ 60-61):

Ջարդէն 8 օր ետք, Տիարպէքերի կողմէ Բարսեղ կը բերուի Մեղրէի կեդրոնական բանտը, ուրկէ քիչ առաջ հաղարաւորներ չարուն չարան տարուեք էին անվերադարձ: Բանտին տնօրէնը Հասան կը շորթէ անոր ժամացոյցն ու դրամը, աղատելու պայմանագրական խոստումներով: Շարաթ մը անօթի եւ փերիչան, ծեծով համեմուած, կը մնայ այդ քարաւանը, մահուան երթալէ առաջ:

Օր մըն ալ լուր կը տրուի որ պատրաստ ըլլայ «տիվանը Էօփի»ի հարցաքննութեան: Պաւար գիշեր: Քանի մը ժանտարմա կը հանեն զինք բանտէն դուրս եւ քիչ մը հեռուն, «Փայրիք»ին պատերուն տակ կը սպաննեն:

Հ. Ն.

ԲԱՐՍԵՂ ԵԱՀՊԱԶ

Կեանքներ կան, որոնք հանդարտ եւ անգործը գնացք մը ունեցեր են միշտ իրենց գոյութեան ամբողջ շրջանին: Կան կեանքեր ալ որոնց գնացքը եղեր է միշտ պայքարով, շարժումով, եռանդով, ելեւէջներով լեցուն:

Բարսեղ Շահապի կեանքն ու նկարագիրը այս վերջիններէն է եղած: Չի սիրեր ան երբեք հարթ եւ ուղիղ ճամբաներու հանդիստ ու անխոչընդոտ գնացքը, չի սիրեր տափաւորութիւնը եւ անդորրութիւնը հասարակ միջակութիւններու, այլ եղեր է միշտ ախորժողը բոլոր դժուարութիւններուն, բոլոր դժուարամատոյց բարձրութիւններուն:

Քանի էր անիկա հաճոյքը պայքարին մէջ: Ապրելու երանութիւնը՝ մշտակայ շարժումի եւ գործունէութեան մէջ: Վարձատրութիւնը՝ դժուարութեան մէջ:

Ծայրայեղօրէն խելացի եւ բոլոր խե-

լացիներուն պէս ամէն տարօրինակութեանց սիրահար այս տղան, որ եղեր էր իմ սիրելի բարեկամներէս եւ ընկերներէս մէկը իր փոթորիկոտ կեանքին պէս նոյնքան փոթորիկոտ մահ մը ունեցաւ:

Սովորական, հասարակ մարդերու պէս չմեռաւ ան, ընկալեալ ձեւերով՝ իր տան անկիւնը, հանդիստ անկողին մէջ, իր սրբելիներովը շրջապատուած:

Ինչպէս պարտականութեան ճամբուն վերայ, - ինչպէս իր միւս գաղափարակիցները, - որ կ'առաջնորդէր զինքը դէպի մեծ խաչալին:

* * *

Դեռ աչքին առջեւն է իր սիրուն գէմբը: Իր չէնչող, կրակոտ խօսակցութիւնը, միշտ հաւատքով լեցուն ապագայի մասին, իր եռանդին ջերմութեամբը կը տաքցնէր իմ սկեպտիկի սառնացած հոգին:

Շուրջ քսան տարի առաջ Կեդրոնականի դրասեղաններուն վրայ ծանօթացած էինք իրարու: Անկէց ետք կեանքի ու ճակատագրի փոթորիկները դատած էին մեզ իրարմէ: 1901ին զոռած այլեւս Պոլսոյ հայահալած հետապնդումներէն, երբ Աղեքսանդրիա ոտք կոխեցի, հոն իմացայ որ խորասանձեաններու, պելժիական հակայ երկաթի ընկերութեան մը գրասենեակի պէտ էր նշանակուած:

Գացի զինքը տեսնելու:

Որչափ փոխուած դտայ բաղդատմամբ իր Պոլսոյ կեանքին: Իր հսկողութեան ու տնօրէնութեան տակ կ'աշխատէին խումբ մը պաշտօնեաներ եւ ինք նստած էր խոշոր եւ թուղթերով բեռնաւորուած գրասենեակին առջեւ: Զբաղած էր վաճառականի մը հետ կարգադրելու առեւտուրի հրապարակաւ գործ մը:

Ծայրայեղօրէն ընկերասէր ու բարեկամասէր բնաւորութիւն, երբ զիս տեսաւ իր սենեակին դրան առջեւ՝ զլխարկը ձեռքը եւ քիչ մը քաշուելով, որ արդէն չըլլամ իր գործին, յանկարծ կտրեց իր խօսքը, ելաւ իր տեղէն եւ ուղղակի խոյանալով դրկեց զիս ու համբուրուեցանք երկար, կարօտի քաղցր համբոյրներով:

Ու ներողութիւն խնդրելով վաճառականէն, առաւ նստեցուց զիս քովիկը:

Կէս ժամու չափ դեռ տեւեց սակարկութիւնը վաճառականին հետ. կատարեալ համաձայնութիւն գոյանալէն ետք յիշեալը մեկնեցաւ:

— Է՛, բարի եկար Լեւոն, ըսաւ ինծի եղբօր մը պէս շոյելով երեսներս:

Ու երկարօրէն ինծի պատմեց իր կեանքը:

Եկեր էր Եգիպտոս առանց որեւէ նիւթական կարողութեան, եւ միայն իր կարողութեան վրայ վստահած: Երեք տարի շարունակ երկաթագործութիւն էր ըրեր, երկաթին տեսակներն հասկնալու, անոր ո՛ր տեսակը ինչ գործի յարմարիւր ուսումնասիրելու համար:

Անկէց ետք անցեր էր Աղեքսանդրիա երկաթի ամենամեծ պելժ վաճառականահան ընկերութեան մէջ, որուն գլխաւոր վարիչն ու բաժնետէրերէն մէկն էր իր մօրեղբայրը, խորասանձեան: Մէկ քանի տարուան մէջ դարձեր էր գրասենեակի պէտ եւ ընկերութեան վարիչ:

Հակառակ իր նիւթական նախանձելի վիճակին, Շահապ չէր քաշուած երբեք վիճակին, Շահապ չէր քաշուած երբեք հանրային գործերէ եւ բոլորանուէր տրուած էր ինքզինքը կուսակցութեան յայտանի կամ գաղտնի գործերուն: Կուսակցութեան փրփրակնաւոր, ենթակոմիտէներու եւ կոմիտէներու կազմութիւն, ճառ, ներու եւ կոմիտէներու կազմութիւն, ամէն օրուան հրապարակախօսութիւն, ամէն օրուան զրազումները դարձեր էին: Կը դարմանալ մի որ ինչպէս կարելի կ'ըլլար ժամանակ չտնել աչքան բաղմազբաղ գործունէութեան մը համար:

* * *

Քանի մը շարաթ իր քով մնալէ ետք զործով վերադարձայ Գահիրէ:

Հոն շուրջ երկու տարուան իմ աստանդական կեանքիս մէջ շատ անգամ կը ստանայի իր նամակները, որոնց մէջ կը հասնէր թէ ան ձանձրացեր էր վաճառականի տափակ կեանքէն:

«Բոլորովին զոռած եմ այլեւս, կը դըժէր իր նամակներէն մէկուն մէջ, այս վա-

ճառականի տափակ, հասարակ տեղիք կեանքէս: Ինծի համար աւելի լայն հորիզոններ պէտք են, հանրային գործունէութեան աւելի ընդարձակ դաշտեր, վաղք մը բոլոր խաչալային գեղեցկութեանց ետեւէն: Պիտի երթամ Փարիզ՝ իրաւագիտութիւն ուսանելու եւ ասանկով աւելի անձնաշխատեցնել նուիրուելու իմ խաչալներուն իրագործումին, նուիրուելու հանրային գործունէութեան, եւ իմ ցեղիս ազատագրումին, որուն այնքան կ'աշխատի իմ կուսակցութեանս մէջ մի անգամը»:

Երկու տարի ետքն էր, որ Սահմանագրութիւնը կը հռչակուէր Պոլսոյ մէջ եւ ես ու ինծի պէս շատեր, որոնց մէջ էր Սրմաքէշխանեան, Թէքէեան, եւ ուրիշներ, յուսալով որ վերջապէս հանգստութիւնը պիտի տրէր թուրքիոյ մէջ եւ արդարութեան արեւը հաւասարապէս պիտի փայլէր թուրքիա բնակող ցեղերուն եւ մասնաւորաբար հայ ազգին վերեւ, ճամբայ ինչպէս Աղեքսանդրիա, վերադառնալու համար Պոլիս:

Աղեքսանդրիոյ մէջ Շահապին խանդավառութիւնն աննկարագրելի էր, հոս ու հոն հրապարակախօսութիւններ, հոս միթիւնկ, հոն ժողով, եւ ամէն ատեն ու ամէն տեղ թուրք եւ հայ համերաշխութիւն:

Անոր պէս մենք ալ խանդավառուած էինք այն ատեն:

Բարսեղ իր անկեղծ ժպտն ու խօսքը կը պատցնէր միթիւնկներու մէջ, որոնց հոգին էր ինք:

Ես մնացի Աղեքսանդրիա քանի մը շարաթ եւս եւ եկայ Պոլիս, բաժնուելով Բարսեղէն:

Քանի մը տարիներ ետքն էր, որ օր մը յանկարծ լսեցի թէ Բարսեղ Պոլիս եկեր է:

Ան մնացեր էր Աղեքսանդրիա իմ բաժանումէս ետք տարի մըն ալ, յետոյ անցեր էր Փարիզ՝ իրաւագիտութիւն ուսանելու եւ ամուսնացեր ու պղտիկ պէպէքի մըն ալ հայր դարձեր: Տարի մը միայն մնացեր էր իր ընթացքը լրացնելու՝ երբ համաշխարհային պատերազմը կը ծագէ եւ իրեն անկարելի կը դառնայ այլեւս մնալ Փարիզի մէջ: Ընտանիքով վերադարձաւ Պոլիս:

Շահապաղին մեծագույն սխալը այս շար-
ժումը եղած էր: Եթէ ինք փոխանակ Մար-
սէլէն Պոլիս անցնելու, անցած ըլլար Ա-
ղեքսանդրիա, այսօր տխուր հարկին տակ
պիտի չլսնուէինք ողբալու իր անդարմա-
նելի կորուստը:

Ոչ միայն կը ցաւիմ անկեղծօրէն, իբր
եղբայր եւ ընկեր, իր անվերադարձ մեկ-
նումին համար, այլեւ անոր համար որ
այս տառապահիւժ, արիւնաքամ աղբը
չառ պէտք ունէր իրեն նման զարգացած,
վառվռուն մտաւորականներու:

ՆԱՄԱԿ ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱՋԷՆ

ԱՔՍՈՐԻ ՃԱՄԲԷՆ

Սիրելի քոյրերս*

Այնքապ, 6 Յուլիս 1915

Սրտի անբացատրելի բերկրութեամբ երէկ ստացայ հեռագիրնիդ: Մէկ
ու կէս ամիսէ ի վեր, ձեզմէ բացարձակապէս լուր չունենալուն՝ երեւակայու-
թիւնս ա՛յնքան զրգուռեւ էր որ ինձ կը թուէր թէ ո՛չ միայն ես քաջ առ քաջ
դէպի գերեզման կ'երթամ, այլ եւ դուք այդտեղ հիւանդ էք:

Տեսնենք, այս անիմանալի տառապանքներու բովէն եթէ ողջ դուրս դամ՝
ի՛նչպէս իրարու կը փարինք դարձեալ: Անշուշտ կ'անցնի այս փոթորիկն ալ.
բայց հարցը հոն է որ կարենայի դիմանալ ֆիզիքապէս: Ես ինքզինքս աւելի
առողջ եւ դիմացկուն կը կարծէի. բայց ահա քիչ մը ատենուան յոգնութիւն,
տաք կերակուրի պակաս եւ անկողնի չզոյութիւն՝ դիւ վերածեցին թոյլ զան-
դուածի մը, որ ոտքի կանգնելու կարողութիւն չունի: Գլուխս կը դառնայ
չարունակ, ստամոքսս այլեւս ոչինչ կրնայ մարսել, մինչեւ անգամ մածունը
եւ կու դայ, աղիքներս կը ցաւին, հաւանաբար պառկած տեղս քար ըլլալէն.
եւ ոտքերս ամբողջ վէրքերով լեցուած են:

Այստեղ համոզում գոյացուցին որ անկարող եմ շարունակելու ճամբաս.
եւ ահա 6-7 օր է որ դիւ վար դրած են՝ քիչ մը հանգստանալու համար: Բայց
ի՞նչպէս կարելի է այդ. դեռ 8-10 օրուայ ճամբայ ունիմ մինչեւ Մ. Աղիդ:
Չեմ ալ գիտեր թէ ինչո՞ւ դիւ հող կը զրկեն, քանի որ ոչ մէկ կապ ունիմ այդ
քաղքին հետ: Վեց տարի առաջ, Սահմանադրութեան նոր հռչակուած ատեն,
իբր «Արեւելք»ի թղթակից, հոն հանդիպեցայ քանի մը օր, եւ իթթիհատա-
կան սպաններու հետ թեւ թեւի շրջեցանք, մէկ երկու բանախօսութիւն ըրինք.
C'est tout!

Կարօտցեր եմ ամէնքնիդ ալ, ինչպէս կոյրը կը կարօտնայ լոյսը:
(Թէոդիկ, 1920, էջ 60)

ԲԱՐՍԵՂ ՇԱՀՊԱՋ

Տիկնայք Ջարուհի Պահրի եւ Եւգինէ Սաչիկեան (Շիշի):

